

Odnos etničkog i civilnog u pojmu civilnog društva

Kolaps institucionalne i državne strukture u Bosni i Hercegovini ostavio je stanovništvo bez materijalne, socijalne i pravne zaštite i tjerao je ljude pod zaštitu lokalnih etnokratija u personalne ili lokalne etničke mreže. Pored toga, ostavio je autoritarni sistem iza sebe ne samo organizacijski slabo civilno društvo, nego je on razvio isto tako na ravni individualnih stavova i vrijednosti u kontekstu Bosne i Hercegovine trajno djelovanje. Nisu egzistentni, etnički konflikti bili uzrok za uvećano nasilje, nego obrnuto, raspadanje državnih i institucionalnih struktura dalo je doprinos uvećanoj etnifikaciji i deciviliziranju globalnog društva kao i privatizaciji nasilja. Ovakvo oblikovanje identiteta «odozgo» pomoću neodređenih simboličkih poruka subsumiralo je (civilno) društvo pod ideju nacije i raznovrsnost socijalnih aktera pod predstavu o jednom jedinstvenom narodu. U kontekstu radikaliziranih multietničkih društava je odlučujuće, ko raspolaže oružjem. Jedno necivilno društvo vodi oružanom konfliktu, kada se državni monopol nasilja raspada i prinuda biva ili privatizirana ili podruštveljena. U odsutnosti državnih struktura i političkih instanci sva diferenciranja po matrici prijatelj-neprijatelj bivaju privatno perceptirana. Ako ova diferencijacija nije opažena kroz državne institucije, nego kako je kod raspada državnih struktura tipično kroz male grupe, tada se prijatelj-neprijatelj paradigma širi do u beskonačnosti. Antiliberalna i patrimonijalna strategija inkorporiranja populističkih pokreta pronašla je pogodan kontekst. Inkorporirano u etnosocijalne pokrete «nacionalno pitanje» je za sebe uzeto već jedan mobilizirajući faktor, iz čega se razvio jedan relativno stabilan amalgam od nacionalizma, religijskog fanatizma, socijalne solidarnosti i antikomunizma. Prema tome, značajan faktor unutar političke kulture za mobiliziranje etnonacionalističkih pokreta je različita percepcija karaktera nacionalnog identiteta. Ovo je vodilo tome, da se dugo vremena tabuizirano nacionalno pitanje u toku promjene sistema postalo mobilizirajući faktor za anti-civilne socijalne aktere i druge relevantne teme postavilo u sjenu socijalnih dešavanja.

U okviru populizma etabrirana matrica odnosa između «civilnodruštvenih» aktera i države nije više pružala oslonac za mladu, liberalnu demokratiju. Veliki dijelovi stanovništva nisu u prvoj liniji kroz garanciju socijalnih prava, nego kroz od «skrbničke» države garantovana politička prava integrisani u političku zajednicu. Odluke o zahtjevima pojedinačnih aktera

nisu donošene u okviru javno fundiranih procesa diskusije i pregovaranja, nego u izolovanim komunikacijskim arenama uz ekskludiranje civilnodruštvene i diskurzivne javnosti. Jedan difuzni support civilnodruštvenih aktera za legitimno smatrane institucionalne strukture rješavanja kulturnih, etničkih, oružanih i političkih konflikata nije se mogao na ovoj osnovi izoblikovati.

Deficit proceduralnog legitimiteta dovodio je u pitanje stabilnost političkog režima, osobito kada je integracijska snaga prvobitnih mitova popuštala ili zahtijevani rezultati nisu mogli biti konstruktivno ostvareni. Na ovoj pozadini mogle su predstave o individualnim građanskim slobodama i pravima i sferi negativnih sloboda nasuprot državi jedva ospoljiti. Samo neki od civilnodruštvenih aktera angažirali su se za individualna prava ili zaštitu manjina (etničkih, rasnih, jezičkih ili rodnih). Istina bile su već političke etnoelite i karteli moći duboko posvađani, ali se je glavni problem sastojao u tome, da je do uvećanih etničkih konflikata i rastućeg korištenja nasilja međutim došlo odozgo i od političkih elita nije bilo moguće više biti kontrolisano. Individualne slobode inkludiraju isto tako slobodu za promjenu ili potvrđivanje odnosnih kulturnih, religijskih, etničkih i nacionalnih identiteta i s tim mogućnost tematiziranja takvih konflikata. Ako je civilno društvo ukupno slabo ili postoje manjine najrazličitijih formi, trebaju ove jednu posebnu zaštitu od većine, koja je utoliko sigurnija, što su efektivnije garantirane pravne slobode. Jedno aktivno civilno društvo treba komplementirati kroz jedno pasivno civilno društvo, koje u garanciji pravnih i institucionalnih struktura kroz efektivnu državu ima njegovu pretpostavku.

U komparaciji prema drugim civilnodruštvenim pokretima u srednjoj i istočnoj Evropi bosansko-hercegovački akteri nisu bili konstitucionalno orijentisani. Od različitih elemenata socijalnog kapitala socijalno povjerenje je pored spremnosti za participaciju u građansko društvenim udruženjima i civilnodruštveno angažovanje najvažniji faktor. Tek socijalno povjerenje omogućava trajnu pacifističku i nedržavnu društvenu kooperaciju. Deficit međuljudskog povjerenja produkuje isto tako deficitarno povjerenje u demokratske institucije: «Razine socijalnog povjerenja u Bosni i Hercegovini su niske, no uklapaju se u prosjek drugih postkomunističkih evropskih država. Ono što zabrinjava jesu niske razine povjerenja između tri nacionalne skupine. Postojanje snažne unutargrupne lojalnosti uz istodobno nepovjerenje prema drugim nacionalnim grupama ne predstavlja dobru

polazišnu osnovu za politički razvoj.» Očigledno je da postoji snažna unutargrupna lojalnost među pripadnicima iste etničke grupe, što se može označiti kao povezujući socijalni kapital, uz istovremeno visoke nivoe nepovjerenja prema pripadnicima ostalih etničkih grupa. Time se ometa s jedne strane institucionalizacija stabilnog, društveno legitimiranog, socijalno responsivnog partijskog sistema i socijalnog povjerenja u institucije političko pravnog poretka. S tim prijeto na nivou političkog društva reprezentacioni vakuum. S druge strane otežava nedostatak povjerenja konstrukciju svakog civilnodruštvenog prostora nasuprot državi, koji je prema de Tocqueville najbolji mehanizam sigurnosti protiv državnog despotizma i demokratske tiranije većine. Pored nedostatka konsenzusa oko toga kako bi trebala izgledati politička zajednica, posebno je impresivan podatak koji sugerira vrlo niske razine povjerenja građana Bosne i Hercegovine u delibativnu demokratiju kao premisu. Prema tome indikativn je nedostatak postojanja civilnodruštvene legitimnosti koja je bitna u situacijama političke krize i koja omogućava demokratskom poretku da prevlada takve deficite. Takvi rezultati sugeriraju jednu latentnu opasnost da bi građani Bosne i Hercegovine u anomičnim situacijama mogli prihvatiti i neka nedemokratska rješenja. Dugo iskustvo da komunističkom jednopartijskom vlašću, nedostajući ukupno društveni konsenzus i jačina antidemokratskih snaga u procesu promjene sistema kao i brzo deilusioniranje o toku i rezultatima političke i ekonomske promjene sistema u Bosni i Hercegovini su proizveli prije jedan civilnodruštveno protivnički tip političke kulture.

U komunističkom sistemu Bosne i Hercegovine nisu postojale rudimentarne koncepcije jednog civilnodruštvenog pluralizma sa odozdo nastalim organizacijama i socijalnim pokretima, koje se protiv ili isto tako samo nezavisno od države kontrolisanih struktura mogle razviti. Većina stanovništva zauzela je nasuprot komunističkom režimu prije jednu pasivno neutralnu poziciju, jer je autoritarna državna moć zaključila sa građanima jedan prečutni socijalni ugovor. Režim je garantovao građanima jedan određeni životni standard i socijalnu sigurnost, ali zato su se ovi odrekli društvene i političke participacije i povlačili se u privatnu sferu. Dok je institucionalno povjerenje u komparaciji prema drugim bivšim komunističkim zemljama ekstremno nisko, ostalo je očekivanje, da bi država trebala biti za sprovođenje prava i civilnog poretka kao i garantovanje socijalne sigurnosti odgovorna.

Razvila se s tim jedna otuđeno paternalistička politička kultura, djelimično s tendencijom prema autoritarizmu, nacionalizmu i partikularizmu. Ukupno je zbog toga mobilizirajući potencijal civilnodruštvenih grupa vrlo nizak. Građani, koji jedni drugima vjeruju, će sa visokom vjerovatnoćom pristupiti civilnodruštvenim organizacijama i tako dati doprinos razvoju jednog aktivnog društva. Bez razvoja drugih sfera kao naprimjer nezavisnih medija, kritičke javnosti i subkultura ne može civilno društvo njegove zadatke u procesima demokratizacije savladati. Istovremeno narasla odgovornost civilnog društva involvira i veoma visok nivo samorefleksije o vlastitom djelovanju, koja sada preko demokratski legitimirane procedure respektira nastale odluke. Ovo ne znači, da sve odluke trebaju biti aklamativno odobrene. Samokritička spremnost za (samo)refleksiju civilnodruštvenih aktera je posebno upitna, kada dođe do konflikta između demokratski nastalih odluka i vlastitih programskih ciljeva. Prije svega, u teoriji nije poznat sistemski ubjedljiv argument, zašto bi trebalo formama i substanciji civilnodruštvenih interakcija biti pripisana dominantno veća normativna snaga važenja (legitimnosti), nego reprezentativnim proceduralnim mehanizmima i rezultatima demokratije.

Ali gore se opisani procesi ne mogu odvijati bez socijalne i političke participacije. Civilnodruštveno inspirisani reformistički socijalni pokreti i nastojanja društvenih grupa za političkim i socijalnim reformama unutar poretka moći potvrđuju, da demokratski i pravno državni defekti nisu nikako neupitno od građana akceptirani. Ovdje je u prvoj liniji zahtijevana spremnost za učenje političkih elita. Trenutno je civilno društvo jedini slobodan prostor, u kome se inicijative građana slobodno razvijaju i mogu se naredni zahtjevi političko administrativnom subsistemu postaviti. U Bosni i Hercegovini djeluju neefikasna države i anomično društvo, kao i nakon završetka oružanog konflikta nastale brojne nove grupe i mreže, koje istina jednoznačno mogu biti pribrojene voluntary associations, čija je klasifikacija unutar jednog demokratskog civilnog društva svakako vrlo problematična, pošto one mogu brzo evoluirati u necivilne i s tim nedemokratske grupe. Isto tako postoji latentna opasnost, da se pojedinačne grupe i individuumi, koje bi mogle jasno najprije biti klasifikovane pod pojmom demokratskog civilnog društva, s obzirom na nepovoljne političke i socijalne kontekstualne uslove i svjesno politiziranje etnija kroz političke elite evoluiraju u necivilne grupe. Kada političke partije mobiliziraju svoje pristalice duž etničkih

linija i politička konfliktna stanja se zasnivaju na konfliktima identiteta, prijete da etnički konflikti postanu političkim konfliktima. Oni bi time mogli trajno ugroziti jednakost šansi kod efektivne političke participacije. Na fenomenološkoj ravni interaktivnog odnosa između pluralnosti i konfliktnog intenziteta civilnog društva demokratsko pitanje se drugačije postavlja: kako i na koji način može uspjeti da se odstrane konfliktne koegzistencije različitih grupa i organizacija jednog demokratskog civilnog društva ispod razine «građanskog rata» bez nasilne afirmacije svake teorije, koja u prijatelj - neprijatelj odnosima locira političku ontologiju. Destrukcija svih simbola konfliktne koegzistencije, kroz njegovu totalnu instrumentalizaciju u internim političkim borbama oko resursa moći, čini očiglednim da socijalni konflikti mogu preći preko razine civilizirane disencije mišljenja i da mogu evoluirati u dugotrajnu konfrontaciju neprijateljski orijentisanih političkih struktura mišljenja. Ovo se može pokazati na primjeru Bosne i Hercegovine gdje se kratko proljeće civilnodruštvenih koncepata i oblikovanje socijalnog kapitala u 80-tim godinama prošlog stoljeća brzo pretvorilo u etniziranje bosansko-hercegovačkog društva. Posljedice su bile u principu etnički «homogene» zajednice čiji je interni socijalni kapital bio produkovan na štetu ograničenja i borbe protiv drugih etničkih zajednica. Ku-Klux-Klan i SA - jedinice, etničke milicije u Bosni i Hercegovini ili fundamentalističke religijske zajednice oblikuju socijalne mreže i formalna udruženja koja stvaraju socijalni kapital samo za one koji njima pripadaju. Oni se zatvaraju prema drugim etničkim i religijskim zajednicama. Ova linija razdvajanja je često učvršćena kroz nepovjerenje i netoleranciju, ponekad isto kroz manifestno nasilje. Postojeći segmentirani «raskoli» etničke naravi, mogu biti intenzivirani kroz civilnodruštvene aktivnosti. Hijerarhijske i personalističke karakteristike unutar civilnodruštvenih organizacija i frustracije civilnodruštvenih aktera zbog sporih konsolidirajućih procesa može se naglo promijeniti u političku apatiju ili u jednu motiviranost za nasilje nasuprot novoj demokratskoj državi, koja je isto tako može biti neprihvaćena kao i stara država.

U Bosni i Hercegovini je formiranje pluralnog civilnog društva kroz postojeće etničke probleme vrlo komplicirano. Dati etnički problemi se manifestiraju u dubokim kulturnim i socioekonomskim razdjelnim linijama. Uspješna integracija različitih etničkih identiteta uvijek involvira rizik približavanja između različitih, u svakom slučaju, njihova rastuća

moćnost socijalne integracije im stoga mora predstavljati veću opasnost za vlastiti položaj koji oni zatim izrazito interpretiraju kao opasnost za identitet njihovih klijenata. Civilnodruštvene organizacije su i jednim dijelom povezane sa ovim postojećim cleavages, tako da se može o jednom kulturnom i etnički induciranom segmentiranju civilnog društva govoriti. Etnički segmentirane civilnodruštvene strukture su otuda karakterizirane da one posebno promoviraju takva udruženja i pokrete, koja se odnose na kriterije etničkog porijekla. Ove organizacije pokušavaju, presjeći moguće ili stvarne interesno odnosne grupne pripadnosti i njihovu ciljnost kod sebe sjediniti, tako što one samostalno agiraju pored ostalih interesnih grupa i javno relevantnih dobrovoljnih udruženja, nastoje specifičnu javnu relevantnost na sebe skrenuti i etničkim diferencijacijama stanovništva priskribiti jedan visok nivo važnosti (legitimnosti) i potrebe političkog uvažavanja. Bez sumnje je da je isto tako civilno društvo u Bosni i Hercegovini naseljeno od grupa i pokreta, koje prakticiraju i propagiraju anti-civilne vrijednosti. Centralne demokratske vrline kao civilitet u smislu tolerancije, priznavanja, respekta i nenasilja one ne posreduju - sigurno nikako nasuprot ljudima, koji nisu aktivni u njihovim grupama. U suprotnom: negativne klasifikacije odnosno umanjenje vrijednosti, ekskludiranje i neprijateljstva nasuprot specifičnim etničkim grupama, pripadaju baznim pretpostavkama vlastitog formiranja grupa. Takvi akteri su nosioci anti-civilnih stereotipija, socijalnih distanci i predrasuda. Očigledan je svakako napor pojedinačnih civilnodruštvenih grupa, da prevaziđu ovo segmentiranje u društvu.

Neposredno najveća prijetnja demokratskoj tranziciji poretka rezultira se od brojnih lokalnih konflikata unutar multietničkog društva, koji bi se mogli pojaviti sa značajnim nasiljem i time ugroziti stabilnost društvenog poretka. Dakle radi se o ponovnom uspostavljanju povjerenja, a time i civiliteta u jednom kroz rat, protjerivanja i genocid disociranom društvu. Duboko podijeljena društva karakterizirana su postojanjem dubokih rascjepa koji razdvajaju vrijednosno, interesno i identitetno konfrontirane religijske, etničke i kulturne zajednice. Pri tome se otežavajuće priključuje da u etnonacionalističkim ratovima nasilje postaje preovlađujući modus socijalne komunikacije i razvija se ka jednom samoreferencijalnom i samodinamičkom sistemu. Civilitet uspostaviti znači dakle civiliziranje politike i društvenog i socijalnog suživota kroz eksterne snage, kroz

konstitucionalne, institucionalne i materijalne pretpostavke, koje kognitivni, psihički i emocionalni svijet socijalnih aktera mijenjaju prema jednom stanju sa odsustvom konflikata. Uzroci konflikata su često etničke, socijalne, religijske ili političke prirode. Religijske i etničke pripadnosti poklapaju se u mnogim slučajevima sa ekonomskim pripisivanjima statusima. Jedan uvećan broj proaktivnih građana ne vidi sebe u njihovim interesima predstavljenim kroz institucije parlamentarnog sistema i kroz od njih izabrane i sa vladinim funkcijama instruirane elite moći zastupljenim, što se rezultira u rastućoj tendenciji izborne apstinencije aktivnih građana. Socijalna frustracija se reflektira i u regresivnim protestnim ponašanjima, u okretanju prema privatnom i hedonističkim stilovima života. Kao implikacija ovog evoluiranja rezultiraju se ozbiljno pojmljeni rizici kao gubitak Civilnog i osamostaljenje političke moći, koji dovode u pitanje demokratske resurse legitimnosti političkog sistema. Jer, svaki uistinu demokratski pojmljen proces oblikovanja mnijenja i volje u političkim partijama i parlamentima je upravo upućen na izvore neformalnih javnih mišljenja, kako se ona izvan strukture jedne ne kroz političku moć karakterizirane komunikativne javnosti mogu oblikovati: temeljna ljudska prava za sve građane uključujući pri tome i zaštitu manjina (etničkih, rodnih, rasnih, jezičkih, seksualnih etc.), otvorenost struktura moći i vlasti, transparentnost i racionalitet odluka i procedura odlučivanja, politička jednakost i pravednost šansi i pristupa resursima. Minimiziranje jednakih političkih i građanskih prava u mladim demokratijama je utoliko više, ukoliko nije uspješno završeno identitetsko oblikovanje političke zajednice i ukoliko je politizirano religijsko i etničko segmentiranje globalnog društva.

Dilema bosansko-hercegovačkog civilnog društva sastoji se u ovom interakcijskom sklopu u tome, da su upravo ove etničke i religijske grupe bile najaktivnije, kada se radilo o rušenju autoritarnog režima. Samoorganizacija i aktivnosti u neformalnom sektoru ne predstavljaju jedine protestne mogućnosti kao reakciju na političku krizu legitimnosti države. Psihička dispozicija za masivnu primjenu nasilja korelira sa socijalnom derpivacijom, s druge strane može ona isto tako biti rezultat instrumentaliziranja etniciteta. Instrumentalizirati date etnicitete kao resurse moći uspijeva političkim elitama utoliko jednostavnije, jer se mnoge od civilnodruštvenih grupa oblikuju duž etničkih linija. Da se ovo sve ne bi desilo, treba ipak postojeća, civilnodruštvena dilema biti riješena. S jedne strane pretpostavlja nastajanje

civilnog društva građanski smisao i građansku participaciju, ali su oboje trenutno deficitarni, i s druge strane mogu intermedijarni subsistemi značajno jačanju građanske participacije odnosno građanskog smisla doprinijeti. Što svakako znači, da kada su obje strane medalje preslabo izražene, da bi otuda inicirale proces snaženja civilnog društva. Samoorganizacija duž etničkih lojaliteta u uslovima socijalne anomije je jedna u bosansko-hercegovačkom kontekstu sasvim racionalna strategija preživljavanja, pošto je etnički identitet lakše mobilizirati i pošto on vodi prema homogenim, kroz emocionalne relacije između članova održavajućim zajednicama solidariteta. To su demokratski nelegitimirane elite i grupe moći, koje izbjegavaju autoritet vlade i otuda osiguravaju posebne konstitucionalne i ne više kontrolisane pogodnosti.

Potpuno nefunkcionisanje države, kolektivno osjećanje gubitka vrijednosti i identiteta u vezi sa socijalno egzistencijalnom ugroženošću preživljavanja i jednom moralnom dekadentnošću s obzirom na svuda prisutno nasilje uslovljavaju, da je bazični konsenzus nenasilja vrlo slabo izražen i biva oblikovan jedan egocentričan sa ingoriranjem dobrobiti formiran stav, odnosno postaje dominantnim u javnom životu. Neki autori smatraju ove socijalizirane načine ponašanja u korelaciji sa reprodukcijom konfliktnih linija u civilnom društvu isto tako kao objašnjenje za do sada nepoznatu mjeru nasilja u Bosni i Hercegovini i čitavom stanovništvu. Jedan posebno drastičan primjer je aktivno sudjelovanje jedne nacije uključujući neke prije toga jasno definisane civilnodruštvene grupe kao i dijelove crkve kod zločina nad članovima drugih etničkih grupa. Civilnodruštvene organizacije trebale bi razvoj građanskih kompetencija za zajednički život sa pripadnicima različitih kultura, religija i etničkih pripadnosti podržati. Kao veoma nepotpunom iskazala se na ovoj pozadini demokratija u Bosni i Hercegovini.

Sveukupno je razvoj defektne demokratije u ovoj zemlji ipak potpomognut kroz neke specifične političko kulturološke posebnosti, koje su se kao eficientne apostrofirale već za izgradnju komunizma i kod etabliranja autoritarnog režima: tako nedostaju s jedne strane pravno državne i demokratske tradicije, s druge strane jedva da postoji jedna tradicija otpora protiv despotske ili totalitarne vlasti. Pored toga pokazale su se ortodoksna i katolička crkva isto tako među novim demokratskim kontekstualnim okvirima kao manje režimski kritični, nego što je to bila katolička crkva u Poljskoj u 80-tim godinama. Na prvi

pogled ovdje se nije nikako odigrao jedan besprijekoran prelaz prema demokratiji, pošto nije bilo dovoljno snažnog socijalnog aktera u liku jednog od etnopolitičkih pokreta koji bi bio u stanju, da prvi put preuzme pozicije moći i vlasti u novom poretku.

Ali kako ovu struktura civilnog društva procijeniti, ako se pretpostave kategorije nenasilja, konsenzusa, civilne kulture, tolerancije i pravednosti? U projektovanom cilju etničkih socijalnih pokreta bilo je mjesto «drugih nacionaliteta» barem dovedeno u pitanje. S tim se sukobljava praksis centralnih aktera sa principom priznavanja «Drugog» (tolerancija), pri čemu primjena fizičkog nasilja i iz toga rezultirajuće barbarstvo nije moglo biti više ekskludirano. Tako se ne mogu etnički fundirana civilnodruštvena udruženja Hrvata, Bošnjaka ili Srba kao segment civilnog društva tematizirati, ako tolerancija, fairness i poštovanje ljudskih prava i komunikacijskih sloboda istina izvana važe, ali se nasuprot drugim etničkim zajednicama pretvaraju u netoleranciju, stereotipije i nasilje. Dokle god jedan socijalni akter sa jednim potencijalno ekskluzivnim političkim programom želi instalirati demokratiju i potom upotrebljavati upravo dostignutu državnu moć, da bi njegove ciljeve ostvario, ovo vodi transformaciji civilnih vrlina - tolerancija, fairness, nenasilje, sposobnost za kompromise, pouzdanost, empatija - u vlastitoj etničkoj zajednici i evoluiranju necivilnog (nasilnog) potencijala nasuprot drugim etničkim, kulturnim ili rodnim zajednicama. Istina nude civilnodruštvene strukture mogućnost građanskog angažovanja (politička participacija), ali one često prakticiraju zbog oligarhijske unutrašnje organizacije samo ograničeno demokratske načine ponašanja i demokratske kulture. Tako je sasvim moguće, da odnosna članstva i komunikacijske mreže u civilnodruštvenim subkulturama pomoću već postojećih konfliktnih linija budu usmjerene i s tim pojačavaju linije razdvajanja i diferencijacije, pri čemu ovo može voditi povećanoj ingoranciji i stranosti nasuprot drugim grupama i manjinama. Bosna i Hercegovina je postala primjer za to, da su, osobito pošto su civilnim društvom ovladale nacionalističke i ultranacionalističke snage, one postavljaju ne samo autonomiji civilnog društva, nego i njegovom demokratskom potencijalu uske granice. Prema tome ako su konflikti unutar političkih i društvenih elita osobito polarizovaniji nego u društvu, tada ovo pojačava etničke i socijalne napetosti, ukoliko date elite kooperiraju neposredno sa radikalizovanim segmentima civilnog društva.

Određenje, u kojoj se mjeri civilno društvo nužno za demokratiju, zavisi od njegovog karaktera. Uvidi u kontekstualno zavisno procjenjivanje civilnog društva u Bosni i Hercegovini karakteriziraju isto tako njegovo akribijsko lokaliziranje u procesu stabilizacije i konsolidacije demokratije u ovoj zemlji. Jedan bitan razlog za takav stav nalazi se prema Lauth u mnogo puta egzistentnim lokalnim, regionalnim uslovima i ponekad isto u etničkoj orijentaciji organizacija ili socijalnih aktera, koji su još čvrsto inkludirane u tradicionalne ili klijentelistički karakterizirane strukture normi i vrijednosti. Takve organizacijske strukture potkopavaju dugoročno ne samo za demokratiju centralne normativne dispozicije i resurse kao naprimjer uzajamno povjerenje i toleranciju izvan vlastite grupe ili etnije, nego isto tako oni stavljaju na raspolaganje organizacijski potencijal, koji od autoritarnih političara za njihove partikularne ciljeve može biti racionalno instrumentalizovan. Idealna paradigma, koja projicira pojam civilnog društva, je jedna sveobuhvatna politička i socijalna integracija i jedno egalitarno, liberalno i pravedno političko oblikovanje volje.

Iskustva posljednjih decenija jasno pokazuju, da svaka zemlja ima njene posebnosti kod razvoja deliberativne demokratije. Tako je nemoguće, jedan isti model demokratizacije u svim srednjo- i istočnoevropskim zemljama unutar određenog temporalnog okvira i sa komplementarnim mjerama sprovesti. Izgradnja demokratskog civilnog društva može se samo eficijentno odvijati, u slučaju da ono dostigne jednu ravnotežu između tradicije, posebnosti reformskog razvoja, političke kulture i podržavanja demokratskih normi i vrijednosti. Socijalna inkluzija stranih imitacija (reprodukcija) može donijeti sa sobom rizike. Zapadne vlade i darodavaoci su pokušali istu paradigmu civilnog društva za sve zemlje projektovati i iste zahtjeve na sve postaviti, bez toga da su uvažili socijalno kulturološki kontekst jedne zemlje. Ova duga lista nepovoljnih kontekstualnih uslova u značajnom stepenu slabi mobilizatorski, akcijski i organizacijski potencijal civilnodruštvenih organizacija, grupa, pokreta i mreža. Potencijalno demokratski uticaj civilnog društva ili djelovanje komunikacijske moći na administrativno politički kompleks je dvostruko ograničen: s jedne strane kroz postojanje «antidemokrata» isto tako u civilnodruštvenim grupama, a s druge strane kroz visoku spremnost u društvu, na tradicionalne klijentelistički orijentisane kanale utjecaja ponovno djelovati. Bosna i Hercegovina dokazuje u globalnim komparacijama sa državama regiona najnepravedniju

distribuciju prihoda. Nasilje, organizovani kriminalitet, unutrašnja nesigurnost i socijalna anomija se povećavaju. Niko ne zna, kada će minimum socijalne kohezije biti istrošen, koji je za svako društvo egzistencijalno nužan. Tendencije pluralizacije i demokratizacije u civilnodruštveno organizovanim segmentima gube iz jedne globalne društvene perspektive ipak na značaju, kada udio «ne-civilnog» društva kontinuirano dalje raste. Za razvoj civilnog društva od presudne važnosti jeste i eliminisanje diskursa ksenofobije, stigmatizacije i fundamentalizma iz političkog diskursa, medija, obrazovanja, socijalizacije etc. Esencijalni problem jeste i to što su socijalni akteri civilnog društva, u nemogućnosti da uspostave značajniju komunikaciju sa neformalnim javnim mnijenjem, građanima u velikom stepenu usmjereni ili okrenuti sami sebi. Tu se deducira i svojevrsan paradoks karakterističan za civilno društvo u Bosni i Hercegovini, naime, civilno društvo nije samo u konfliktnosti sa institucijama administrativno političke strukture već i sa političkom zajednicom u cjelini. Očigledno je i nepovjerenje, nezainteresovanost građana prema nevladinim organizacijama i pokretima. Vjerovatno takvoj predstavi je pogodovala politička apatičnost etnički i religijski segmentirane političke zajednice, ali i činjenica da najveći dio kompleksa civilnog društva nema finansijske resurse u Bosni i Hercegovini, već se finansira iz stranih izvora i od stranih donatora.

Istovremeno doprinosi jedno uzduž etničkih konfliktnih linija usmjereno civilno društvo zaoštavanju društvenih polarizacija i etničkih podjela. Polarizacija etničkih ili religijskih konfliktnih linija sadrži opasnost, da jedna etnička ili religijska grupa potčinjava jednu drugu i njoj uskraćuje zaštitu građanskih prava na slobodu. To vodi jednoj etnički ekskluzivnoj demokratiji. Ovo znači, da se treba misliti na aspekt uvećanja moći unutar civilnog društva i postojanje hijerarhija moći među civilnodruštvenim akterima. S tim biva ponovo naglašeno, da je civilno društvo zauvijek jedno konfliktno društvo i dugotrajno isto treba i biti. U njemu konkuriraju i konfrontiraju različiti interesi, vrijednosti i pogledi na svijet, koji raspolažu sa različitim šansama sprovođenja i mogu na veoma diferencirane razloge važenja (vrijednosti) upućivati. Iz toga rezultirajuća, proklamovana aspiracija za kooperacijom svih civilnodruštvenih aktera je uvijek usmjerena na smanjene ili ograničavanje konflikata i pripisuje konfliktima i kompromisima funkcije za sistemsku koheziju i socijalnu integraciju. Otuda se civilno društvo posmatra kao jedan instrument,

pomoću kojeg se polarizacija u javnosti uklanja i pokazuje pravac u traganju za jednim novim zajedničkim identitetom. Ovo se treba eksplicitno u jednoj javnoj sferi dešavati i odvaja ovaj razvoj nužno od državnih institucija. Ali otuda u bosansko-hercegovačkom kontekstu specifični negativni atributi nevladinih organizacija kao što su nedemokratska interna struktuiranost, bezciljnost, pogrešno upravljanje finansijskim sredstvima, i rastuće socijalne napetosti involviraju da javna sfera može postati mjesto onemogućavanja institucionalnih reformi i slabljenja ekonomske i socijalne transformacije prema demokratskim formama, lebde kao jedna sjena iznad aspiracija autonomne i djelatno sposobne civilne sfere.

Literatura:

1. Annegert, B. 2004: Der Konflikt im ehemaligen Jugoslawien und die Europäische Integration: Eine Analyse ausgewählter Politikfelder (Forschungen zur Europäischen Integration), Wiesbaden: V.S. Verlag für Sozialwissenschaften und G.W.V. Fachverlage GmbH.
2. Axt, H.J. und Rohloff, Ch. 2001 (Hg.): Frieden und Sicherheit in Südosteuropa. EU-Beitritt. Stabilitätspakt und Europäische Sicherheits- und Verteidigungspolitik, Duisburg.
3. Agolli, A. 2008: Demokratisierungsprozess in Albanien. Irrwege einer Demokratie, Wien: Universität Wien.
4. Altides, C. 2010 (Hg.): Die Entzauberung partizipativer Demokratie: Zur Rolle der Zivilgesellschaft bei der Demokratisierung von EU-Governance, Frankfurt a.M.: Campus Verlag.
5. Attenslander, P. 2000: Methoden der empirischen Sozialforschungen, Berlin: de Gruyter.
6. Banac, I. 1984: The National Question in Yugoslavia. Origins, History, Politics, Ithaca, NY: Cornell University Press.
7. Bastian, P. 2007: Protestant Churches, Social Plurality and Civil Society in Latin America, in: Kruij, G. 2007 (Hg.): Church und Civil Society. The Role of Christian Churches in the Emerging Countries of Argentina, Mexico, Nigeria and South Africa, Berlin: Konrad-Adenauer-Stiftung e.V.

8. Bauerkämper, A. 2003 (Hg.): Die Praxis der Zivilgesellschaft. Akteure, Handeln und Strukturen im internationalen Vergleich, Frankfurt und New York: Campus.
9. Bauman, Z. 1992: Dialektik der Ordnung. Die Moderne und der Holocaust. Hamburg: Europäische Verlagsanstalt.
10. Beyme, K. 1994: Systemwechsel in Osteuropa, Frankfurt a.M.: Suhrkamp.
11. Beyme, K. 2000: Zivilgesellschaft - Karriere und Leistung eines Modebegriffs, in: Hildermeier, M. und Kocka, J. 2000 (Hg.): Europäische Zivilgesellschaft in Ost und West, Frankfurt a.M.: Campus.
12. Berger, P. L. 1996: Demokratie und geistige Orientierung – Sinnermittlung in der Zivilgesellschaft, in: Weidenfeld, W. 1996 (Hg.): Demokratie am Wendepunkt. Die demokratische Frage als Projekt des 21. Jahrhunderts, Berlin: Siedler.